

بسمه تعالی

سوال ها و پاسخ های درس سوم، فلسفه (۲)

جهان علی و معلولی

رشته ی ادبیات و علوم انسانی – علوم و معارف اسلامی

تهیه کننده: محمدمهدی حاتمی

[دکتری تخصصی فلسفه]

(دبیر، دبیرستان شهدای انقلاب، ناحیه ی ۱، کرمانشاه)

سوال ۱: مقصود از علت و معلول چیست؟

پاسخ سوال ۱: علت آن چیزی است که به معلول وجود می‌دهد و وجود معلول متوقف بر وجود آن است؛ یعنی تا علت نباشد، معلول هم پدید نمی‌آید. معلول نیز چیزی است که وجودش را از چیز دیگر - که همان علت است - می‌گیرد؛ یعنی در وجود خود نیازمند دیگری است.

سوال ۲: رابطه‌ی علت چه نوع رابطه‌ای است؟ به شکل مختصر توضیح دهید.

پاسخ سوال ۲: رابطه‌ی وجودبخشی میان علت و معلول را رابطه‌ی علت می‌گویند. علت رابطه‌ای وجودی است که در آن، یک طرف (علت) به طرف دیگر (معلول) وجود می‌دهد.

سوال ۳: گزینه‌ی درست را انتخاب کنید.

سوال ۱،۳ - کدامیک از عبارات پرشی زیر بیان‌کننده‌ی تمایل ذهن انسان برای درک رابطه‌ی علت بین پدیده‌هاست؟

الف) چرا

ب) چیست

ج) چگونه

د) آیا

پاسخ سوال ۱،۳: گزینه‌ی الف - چرا یعنی به چه علت؟ ، علت این حادثه چیست؟

سوال ۲،۳ - رابطه‌ی بین علت و معلول مربوط به و رابطه‌ی بین دلیل و نتیجه مربوط به است.

الف) ذهن - ذهن

ب) واقعیت - واقعیت

ج) واقعیت - ذهن

د) ذهن - واقعیت

پاسخ سوال ۳,۲ - گزینه‌ی ج، واقعیت - ذهن

سوال ۳,۳ - کدام دسته از فیلسوفان، رابطه‌ی علیّت را بر اساس حسّ تحلیل می‌کنند.

الف) عقل‌گرایان

ب) تجربه‌گرایان

ج) گزینه‌ی الف و ب

د) هیچکدام

پاسخ سوال ۳,۳ - گزینه‌ی ب، تجربه‌گرایان

سوال ۳,۴ - بین علّت و معلول چه رابطه‌ای برقرار است؟

الف) رابطه‌ی ضروری

ب) رابطه‌ی امکانی

ج) هم رابطه‌ی ضروری و هم رابطه‌ی امکانی

د) نه رابطه‌ی ضروری و نه رابطه‌ی امکانی

پاسخ سوال ۳,۴ - الف، رابطه‌ی ضروری

سوال ۳,۵ - کدام فیلسوف غربی رابطه‌ی علیّت را از طریق مفاهیم فطری تحلیل می‌کند؟

الف) ارسطو

ب) توماس آکویناس

ج) رنه دکارت

د) دیوید هیوم

پاسخ سوال ۳,۵- گزینه‌ی ج، رنه دکارت

سوال ۳,۶- کدام فیلسوف غربی رابطه‌ی علیّت را از طریق مفهوم ذهنی تداعی تحلیل می‌کند؟

الف) ارسطو

ب) توماس آکویناس

ج) رنه دکارت

د) دیوید هیوم

سوال ۳,۶- گزینه‌ی دال، دیوید هیوم

سوال ۴: صحیح یا غلط بودن عبارت‌های زیر را مشخص کنید.

الف) رابطه‌ی علیّت شبیه رابطه‌ی دوستی است. صحیح غلط

پاسخ سوال ۴- الف: غلط است.

ب) در رابطه‌ی علیّت، دو طرفه رابطه موجودند و سپس بین آن‌ها رابطه‌ی علیّی برقرار می‌گردد.

صحیح غلط

پاسخ سوال ۴- ب: غلط است.

ج) در رابطه‌ی علیّت، دو طرفه رابطه مستقل از یکدیگر نیستند و وجود یکی (معلول) وابسته به وجود دیگری (علّت) است.

صحیح غلط

پاسخ سوال ۴- ج: صحیح است.

۵) از نظر رنه دکارت، درک رابطه‌ی علیّت فطری است ولی مصداق‌های علیّت نیازمند تجربه و آموزش است.

صحيح غلط

پاسخ سوال ۴-۵: صحيح است.

۵) اصل علیت يك قاعده‌ی عقلی است اما هر تلاش تجربی برای یافتن علت‌های حوادث از جمله تلاش دانشمندان

علوم طبیعی، مشروط به پذیرفتن آن است. صحيح غلط

پاسخ سوال ۴-۵: صحيح است.

۵) دانشمندان بدون پذیرش اصل علیّت می‌توانند همچنان فعالیت علمی داشته باشند. صحيح غلط

پاسخ سوال ۴-۵: غلط است.

۵) اصل ((سنخیت علّت و معلول)) يك اصل عقلی است؛ اما برای اینکه بدانیم هر علتی چه معلول خاصی دارد باید

از تجربه کمک بگیریم. صحيح غلط

پاسخ سوال ۴-۵: صحيح است.

ح) با قبول اصل سنخیت می‌توان برای نظم دقیق جهان پشتوانه‌ی عقلی قائل شد. صحيح غلط

پاسخ سوال ۴-۵: صحيح است.

سوال ۵: از نظر رنه دکارت، فیلسوف عقل‌گرای فرانسوی انسان چگونه متوجه رابطه‌ی علیّت می‌شود و آن را

می‌پذیرد؟

پاسخ سوال ۵: دکارت معتقد بود که اصل علیّت بدون دخالت تجربه به دست می‌آید و جزء مفاهیم اولیه‌ای است

که انسان آن را به طور فطری درک می‌کند؛ یعنی هر انسانی با درکی از رابطه‌ی علیّت متولد می‌شود و درک این

رابطه نیاز به تجربه یا آموزش ندارد. ولی مصداق‌های علّت و معلول نیازمند تجربه و آموزش است.

سوال ۶: از نظر تجربه گرایان (امپریست‌ها) انسان چگونه متوجه رابطه‌ی علیّت می‌شود و آن را می‌پذیرد؟

پاسخ سوال ۶: تجربه گرایان، هر چیزی را بر اساس تجربه حس و تجربه تحلیل می‌کنند، و معتقدند که انسان از طریق حس به توالی پدیده‌ها پی می‌برد و رابطه‌ی علیّت را بنا می‌نهد. آنان می‌گویند که مثلاً چون زمین همواره با آمدن خورشید، روشن می‌شود و با ناپدید شدن آن، تاریک می‌گردد انسان متوجه رابطه‌ی این دو پدیده شده و اسم این رابطه را علیّت می‌گذارد.

سوال ۷: از نظر دیوید هیوم، فیلسوف تجربه‌گرای انگلیسی انسان چگونه متوجه رابطه‌ی علیّت می‌شود و آن را می‌پذیرد؟

پاسخ سوال ۷: هیوم می‌گوید درست است که تنها راه شناخت واقعیات حس و تجربه است اما اصل علیّت را نمی‌توان از مشاهده‌ی حسی و تجربه به دست آورد. او در این باره مثال می‌آورد و می‌گوید بر اثر تکرار مشاهده خورشید و روشن شدن زمین در ذهن ما چنین منعکس می‌شود که خورشید علت روشن شدن زمین است. او این حالت را تداعی ذهن می‌نامد و می‌گوید تداعی چیزی جز یک امر روانی ناشی از توالی و پشت سر هم آمدن پدیده‌ها نیست. از این طریق است که ما به رابطه‌ی علیّی بین طلوع خورشید و روشن شدن زمین پی برده‌ایم.

سوال ۸: از نظر فیلسوفان مسلمان، انسان چگونه متوجه رابطه‌ی علیّت می‌شود و آن را می‌پذیرد؟

پاسخ سوال ۸: از نظر فیلسوفان مسلمان اصل علیّت یک قاعده‌ی عقلی است و از تجربه به دست نمی‌آید. از طرف دیگر اینگونه نیست که انسان از بدو تولد به طور مادرزادی با این قاعده آشنا باشد و آن را درک کند. به نظر فیلسوفان مسلمان همین که ذهن انسان شکل گرفت و متوجه اصل امتناع اجتماع نقیضین شد درمی‌یابد که پدیده‌ها خود به خود به وجود نمی‌آیند؛ زیرا اینکه چیزی خودش به خودش وجود بدهد، به معنای آنست که چیزی که نیست، قبلاً باشد تا بتواند خودش را به وجود آورد و این، همان اجتماع نقیضین است که محال است. از نظر این فیلسوفان، پس از شکل‌گیری ذهن کودک، او وقتی صدایی می‌شنود و یا حرکتی می‌بیند به دنبال منشاء صدا و حرکت می‌گردد؛ یعنی کم‌کم متوجه می‌شود که این حوادث خود به خود رخ می‌دهد و دارای علت‌هایی هستند که می‌توان آن علت‌ها را شناخت.

سوال ۹: با استفاده از مفهوم ((ممکن الوجود))، رابطه‌ی علیت را تشریح کنید.

پاسخ سوال ۹: پدیده‌های پیرامون ما ذاتاً ممکن الوجود هستند؛ یعنی هم می‌توانند باشند و هم نباشند. بودن و نبودن برای آن‌ها مساوی است. حالت ممکن الوجود مانند ترازویی است که دو کفه‌ی آن در حال تعادل قرار دارند و هیچ کفه‌ای بر کفه‌ی دیگر ترجیح ندارد. حال اگر بینیم یکی از کفه‌ها به سمت پایین کشیده شده و بر دیگری فزونی یافته می‌گوییم عقلاً محال است که خود به خود و بدون هیچ علّتی یک کفه بر کفه‌ی دیگر سنگینی کند و به سمت پایین حرکت نماید.

سوال ۱۰: آیا می‌توان از طریق دیدگاه ابن‌سینا دیدگاه دیوید هیوم درباره‌ی علیت را نقد کرد؟ استدلال کنید.

پاسخ سوال ۱۰: ابن‌سینا که حدود شش قرن قبل از هیوم زندگی می‌کرده‌است، به گونه‌ای از علیت سخن گفته که گویا پاسخی برای هیوم آماده نموده است. وی می‌گوید: درک رابطه‌ی علیت از طریق تجربه امکان‌پذیر نیست؛ زیرا ما از طریق تجربه حس و تجربه فقط به دنبال هم‌آمدن و همراه هم‌آمدن برخی پدیده‌ها را می‌یابیم اما به دنبال هم‌آمدن دو حادثه به معنای علیت نیست. لذا طبیعی است که کسی که صرفاً تجربه‌گراست نمی‌تواند تبیین قانع‌کننده‌ای از علیت ارائه کند. البته برای اینکه علّت هر حادثه‌ای را بدانیم باید در بیشتر موارد از حس و تجربه‌ی خود استفاده کنیم.

سوال ۱۱: منظور از اصل ((سنخیت علّت و معلول)) چیست؟ و این اصل چه تفاوتی با اصل ((علیت)) دارد؟

پاسخ سوال ۱۱: اصل علیت بیان می‌کند که هر حادثه‌ای علّتی دارد. اما اصل سنخیت علّت و معلول بیان می‌کند که هر علّتی، معلول خاص خودش را پدید می‌آورد.

سوال ۱۲: نمونه‌هایی از اصل ((سنخیت علّت و معلول)) را در زندگی روزمره بیان کنید.

پاسخ سوال ۱۲: اصل سنخیت علّت و معلول بیان می‌کند که هر علّتی، معلول خاص خودش را پدید می‌آورد لذا انسان‌ها برای انجام کارهای خاص شیوه‌های متناسب با آن را اتخاذ می‌کنند. مثلاً برای باسواد شدن درس می‌خوانند. برای سلامتی ورزش می‌کنند. برای استحکام ساختمان از آهن یا بتن استفاده می‌کنند.

سوال ۱۳: باور به اصل سنخیت علّت و معلول چه نتیجه‌ای به دنبال دارد؟ توضیح دهید.

پاسخ سوال ۱۳: یکی از نتایج اصل سنخیت آن است هانسان از هر شیء انتظار آثار متناسب با خودش را دارد؛ به همین سبب می‌کوشد ویژگی‌های هر شیء را بشناسد و به تفاوت‌های آن با اشیای دیگر پی‌برد تا بهتر بتواند آثار ویژه‌ی آن‌ها را شناسایی کند.

سوال ۱۴: دانشمندان چه استفاده‌ای از اصل سنخیت علت و معلول می‌کنند؟

پاسخ سوال ۱۴: با قبول اصل سنخیت می‌توان برای نظم دقیق جهان پشتوانه‌ی عقلی قائل شد. دانشمندان با تکیه بر این اصل، به سراغ عواملی می‌روند که تناسب بیشتری با آن پدیده دارد و علت آن پدیده را در میان آن عوامل جست‌وجو می‌کنند تا اینکه به علت ویژه‌ی آن دست یابند.

سوال ۱۵: منظور از وجوب علی و معلولی چیست؟ این اصل را با استدلال اثبات کنید.

پاسخ سوال ۱۵: منظور از وجوب علی و معلولی این است که اگر علت یک چیز موجود شود، موجود شدن آن چیز نیز واجب می‌شود و ضرورت می‌یابد و آن چیز نیز موجود می‌شود. برای اثبات، می‌دانیم که ((آنچه به معلول ضرورت وجود می‌دهد، علت است)). معلول با قطع نظر از علت ((امکان ذاتی)) است. یعنی ذات و ماهیت آن نسبت به وجود و عدم مساوی است. با آمدن علت، وجود معلول ضرورت می‌یابد و موجود می‌شود. پس علت به معلول خود، ضرورت وجود می‌بخشد.